

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA 1 (P1)

NYENYANYANA/NYENYANKULU 2012

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 70

Memorandamu leyi yi na 7 wa tipheji.

XIYENGE XA A: XIKAMBELANTWISISO**XIVUTISO XA 1**

- 1.1 Entangeni wa Edeni.√ (1)
- 1.2 Byi endla leswaku munhu a rhandza kutshama ntsena, a nga tirhi nchumu: √/
A nga songi.√/A nga hlambi.√/A nga sweki.√/A nga yi entirhweni.√/
U orhela masana.√ (Tinhlamulo timbirhi ntsena). (2)
- 1.3 Loko munhu a lava leswinene evuton'wini u fanele a dyondza xikolo/ a tshika
vulolo.√√
Ku loloha a swi pfuni nchumu, swi endla leswaku munhu a xaniseka.√√
(Nhlamulo yin'we ntsena).
(Amukela na dyondzo yin'wana na yin'wana leyi twalaka ku ya hi xitshuriwa). (2)
- 1.4 1.4.1 Hi swona.√ U tirhisa marito yo komba ku khovolela na ku sandza
vulolo.√ (2)
- 1.4.2 A hi swona.√ Byi endla leswaku munhu a xaniseka√/ a pfumala
swakudya.√ (Ku seketela kun'we ntsena). (2)
- LEMUKA: Loko xiphemu xo sungula xi nga ri xona, mukamberiwa a nga kumi
maraka hambiloko a seketerile hi mfanelo.
- 1.5 Va loloha√/B.√ (1)
- LEMUKA: Mukamberiwa u kuma maraka na loko a tsarile ntsena letere ra
nhlamulo leyi nga yona.
- 1.6 Va hetelela va ri na vumundzuku lebyi byi nga tsakisiki.√√/ A.√√
(Nhlamulo yin'we ntsena).
(Amukela na nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twalaka). (1)
- 1.7 I ku khutaza vanhu ku tshika/hambana na/ papalata vulolo.√√
(Nhlamulo yin'we ntsena). (2)
- 1.8 I ku rhandza ka Xikwembu.√/Leswaku a nga karhati vanhu van'wana.√
(Nhlamulo yin'we ntsena).
(Amukela na nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twalaka). (2)
- 1.9 Mudyondzi u ta nyika vonelo ra yena a tlhela a ri seketela. Xikombiso:
Vadyondzi va nga khutaziwa ku nghenela mitlangu na vutiolori/ ku sungula
mitlawa yo hlaya swin'we na ku burisana hi tidyondzo/ na swin'wana na
swin'wana.√ (1)

- 1.10 1.10.1 Loko u ehleketa ku endla mhaka yo karhi, yi endle hi nkarhi wolowo.√√ (2)
- 1.10.2 Byalwa byi endla leswaku munhu a endla swo ka swi nga ri kahle.√√ (2)
- 1.11 Mukamberiwa u ta nyika ntlhontlho lowu xitshuriwa lexi xi n'wi tiselaka wona. Xikombiso: Leswaku ndzi fanele ku tikarhata leswaku ndzi ta kota ku humelela etidyondzweni ta mina.√√ (2)
- 1.12 Mulungu na Wantima va nga fikelela hi ku ringana eka timhaka ta dyondzo./ Mulungu/Wantima a nga swi kota ku va dokodela. (2)
- 1.13 Hiloko va thwasele tidyondzo to karhi./ Hiloko a ya eka ntlangu wa lava va ha ku thwaselaka tidyondzo to karhi. (2)
- 1.14 Ina xa seketela. Xi kombisa leswaku ku tikarhata swa vuyerisa ematshan'weni ya vulolo, loko xitshuriwa xa A xi hlohlotela vanhu ku hambana na vulolo lebyi nga vuyerisiki./ Haswimbirhi swi vula leswaku vulolo a byi hakeli, ku hakela mitirho.√√ (2)
- (Mukamberiwa u languteriwa ku vula leswaku swi fanerile, kambe a nga seketela hi ndlela yin'wana na yin'wana leyi twalaka. Maraka i yo seketela ntsena). (2)
- 1.15 Eka xitshuriwa xa A mhakankulu hileswaku ku loloha ku hlaya tibuku a swi pfuni nchumu,√ kasi eka xitshuriwa xa B mhakankulu hi leswaku munhu loyi a tikarhataka a hlaya tibuku wa vuyeriwa.√ (2)
- (Amukela na nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twalaka). (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 30

XIYENGE XA B: NKOMISO/NKATSAKANYO WA NDZIMA**XIVUTISO XA 2****MAHLAMULELO YA XIVUMBEKO XO XAXAMETA TIMHAKANKULU**

□ NKOKA WA MAHUNGU: NKOMISO/NKATSAKANYO WU FANELE KU KATSA TIMHAKA LETI LANDZELAKA:

- Hoxani Hlengani u velekiwile eHetisekani hi 12 N'wendzambahala 1949.√
- U sungurile xikolo hi 1957 exikolweni xa le hansi xa Pfurhetani.√
- U pasile ntangha khume (Giredi ya 12) exikolweni xa Tlakukani hi 1969.√
- U thwaserile vuthicara ekholichini ya Thwasani hi 1971.√
- U sungurile ku tirha exikolweni xa Tlakukani.√
- U tekanile na Rose N'waMun'wanati.√
- Va katekisiwile hi vana vambirhi.√
- U khomiwile hi vuvabyi bya dari.√
- U lovile hi 11 N'wendzambahala 1975.√
- U siya vatswari, vamakwavo vambirhi, nsati na vana vambirhi.√

[Ntsengo wa marito = 78]

Nkoka wa mahungu (N) = √√√√√√√√ (7)

Matirhiselo ya ririmi (R) = √√√ (3)

[Nkombo wa timhakankulu ntsena.]

MAHLAMULELO YA XIVUMBEKO XA NDZIMANA

□ NKOKA WA MAHUNGU: NKOMISO/NKATSAKANYO WU FANELE KU KATSA TIMHAKA LETI LANDZELAKA:

Hoxani Hlengani u velekiwile eHetisekani hi 12 N'wendzambahala 1949.√ U sungurile xikolo hi 1957 exikolweni xa le hansi xa Pfurhetani.√ U pasile ntangha khume (Giredi ya 12) exikolweni xa Tlakukani hi 1969.√ U thwaserile vuthicara ekholichini ya Thwasani hi 1971.√ U sungurile ntirho exikolweni xa Tlakukani.√ U tekanile na Rose N'waMun'wanati.√ Va katekisiwile hi vana vambirhi.√ U khomiwile hi vuvabyi bya dari.√ U lovile hi 11 N'wendzambahala 1975.√ U siya vatswari, vamakwavo vambirhi, nsati na vana va yena.√

[Ntsengo wa marito = 78]

• Nkoka wa mahungu (N) = √√√√√√√√ (7)

• Matirhiselo ya ririmi (R) = √√√ (3)

[Nkombo wa timhakankulu ntsena.]

Makoreketelo ya nkomiso:

Nkomiso wu fanele ku koreketiwa hindlela leyi landzelaka:

• Maavelo ya timaraka:

- 7 wa timaraka i ta 7 wa tipoyinti : N (7) (maraka yin'we hi poyinti)
- 3 wa timaraka i ta ririmi : R (3)
- Ntsengo wa timaraka : 10

• Maavelo ya timaraka eka ririmi:

- 1-3 wa tipoyinti leti nga tona: nyika maraka yin'we
- 4-5 wa tipoyinti leti nga tona: nyika timaraka timbirhi
- 6-7 wa tipoyinti leti nga tona: nyika timaraka tinharhu

LEMUKA:**• Xivumbeko:**

- Hambiloko nkomiso wu tsariwile hi xivumbeko xo hoxeka wu fanele ku kamberwa.
- Hambiloko nkomiso wu tsariwe hi xivumbeko xa tipoyinti kumbe swivulwa wu fanele ku ri wu nga onhi mongo wa timhaka.

• Ntsengo wa marito:

- Vakamberi va languteriwa ku kambisisa ntsengo wa marito lama tirhisiweke.
- U nga susi timaraka loko mukamberiwa a nga kombisangi ntsengo wa marito lama tirhisiweke kumbe ma kombisiwile hindlela yo hoxeka.
- Loko ntsengo wa marito wu hundzisiwile, hlaya ku fika eka 5 wa marito lawa ku hundzisiweke hi wona kutani u nga tekeli enhlokweni marito lama nga ta landzela eka nkomiso.
- Mikomiso yo koma ngopfu kambe yi ri na tipoyinti hinkwato leti lavekaka **a yi fanelangi** ku xupuriwa.

NTSENGO WA XIYENGE XA B: [10]

XIYENGE XA C: NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI**XIVUTISO XA 3**

- 3.1 U titwa a ri na ntshembo leswaku u ta tshovela loko a byarile.√/U tikomba a tsakela ku endla ntirho wa yena.√/U tikomba a ri na nkinkhi wo endla ntirho wa yena.√/U tikomba a tiyimiserile ku endla ntirho wa yena.√
(Nhlamulo yin'we ntsena)
- Ku seketela: Wa tiyisisa leswaku loko a tirha u ta kuma swakudya.√
(I maraka yin'we ya nhlamulo na maraka yin'we yo seketela) (2)
- 3.2 Ku na munhu loyi a nga eku rimeni/hlakuleni ensin'wini/exirhapeni.√√ (2)
- 3.3 Ku kombisa ntsengo/nhlayo ya mavoko.√ (1)
- 3.4 Ndza fa hi ndlala.√ (1)
- 3.5 Xi kombisa leswaku loko munhu a ri na mavoko mambirhi swa olova ku titirhela.√√/Xi vula hikuva xi tiyimiserile/tibohile ku titirhela leswaku xi ta kuma swakudya. √√ (2)
- 3.6 Wa le kule.√/A.√ Munhu la nga exifanisweni u humesiwe miri wa yena wu helerile hinkwawo/u humesiwe a ri ntsongo/ntsanana.√ (2)

[10]

LEMUKA: Mukamberiwa u kuma maraka na loko a tsarile ntsena letere ra nhlamulo leyi nga yona.

(Maraka yin'we i yo hlawula nhlamulo leyi nga yona, kasi leyin'wana i yo seketela).

XIVUTISO XA 4

- 4.1 Nhlokomhaka hi yona mhakankulu.√√/Leswaku vaamukeri va mahungu va hatla va vona marito lama.√√ (Nhlamulo yin'we ntsena). (2)
- 4.2 Ku komberiswa mphalalo wu kombeleriwa tiko ra Pfunetani.√
Muamukeri wa mphalalo u tivisa vaphalari leswaku u amukela hinkwaswo, ngopfungopfu mali.√
Ku na wanuna loyi a tshameke exitulwini loyi na yena a nga eka pfhumba ro kombela mphalalo.√
Wansati loyi a hundzaka ekusuhi na wanuna loyi a tshameke exitulwini u hlamarisiwa hindlela leyi mphalalo wu amukeriwaka hayona.√

(Timhaka tinharhu ntsena). (3)

- 4.3 Mukamberiwa u ta endla xivulwa hi rito 'rivala' a humelerisa nhlamuselo leyi kombaka ku ka munhu a nga ha tsundzuki swin'wana. Xikombiso: A ndzi lavi ku rivala leswi ndzi swi dyondzeke.√√

KUMBE

Mukamberiwa u ta endla xivulwa hi rito 'rivala' ku humelerisa nhlamuselo leyi kombaka ku ka munhu a nga tlharihangiri/ a phuntile.√√
(Nhlamulo yin'we ntsena). (2)

- 4.4 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Ku pfula nkota ya bangi kutani vaphalari va hoxa mali eka yona.√/Ku tivisa xikombelo eka vuhangalasi bya mahungu.√/Ku kombela vanhu ku rhumela hungu ro phalala hi selulafoni leri nga na nkoxo wa mali yo karhi.√
(Nhlamulo yin'we ntsena).
(Amukela na nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twalaka). (1)
- 4.5 Munhu i munhu hi van'wana.√/ Siku rin'wana na vona va ta phalariwa.√
(Nhlamulo yin'we ntsena).
(Amukela na nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twalaka). (1)
- 4.6 Eka munhu un'wana na un'wana.√/B.√ (1)
[10]
- LEMUKA: Mukamberiwa u kuma maraka na loko a tsarile ntsena letere ra nhlamulo leyi nga yona.

XIVUTISO XA 5

- 5.1 Ku tiphina hi ku vona swilo.√/C.√ (1)
LEMUKA: Mukamberiwa u kuma maraka na loko a tsarile ntsena letere ra nhlamulo leyi nga yona.
- 5.2 Vukati bya tika, byi lava ku tiyiseriwa.√ (1)
- 5.3 Xihangu.√ (1)
- 5.4 Ku pona.√/ Ku hlula.√ (Nhlamulo yin'we ntsena). (1)
- 5.5 Vatekani xikan'we na vanhu va nhlayo yo ringana 2,500 va humeseriwile ehandle ka vhengele hi vatirhi va xilamulelamhangu.√√ (2)
- 5.6 Mutekiwa u hetelele hi ku vula marito lama: "Ndza swi tiva leswaku vukati bya katinga hikuva byi taleriwe hi mitlhontlho leyi munhu a faneleke ku yi tiyisela, kambe eka nkarhi lowu, mitlhontlho ya hina i ntsandzavahlayi."√ (2)
- 5.7 Ku yisa rito kumbe xivulwa eka nkarhi lowu nga hundza (lowu hetisekeke).√√/Ku komba nkarhi lowu nga hundza (lowu hetisekeke).√√ (2)

[10]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 30
NTSENGO WA TIMARAKA: 70